

”Vad är allra viktigast för barns och elevers arbetsro?”

Jonas Beilert och Karin Reschke 2008-02-22

Sammanfattning

Haninge kommuns vision har ett uttalat fokus på kunskap, ökad måluppfyllelse och lärarens betydelse. För att stödja visionen är det viktigt att den pedagogiska studiemiljön erbjuder eleverna arbetsro. I följande rapport fördjupar vi oss i begreppet arbetsro och vad som är kvalitetsdrivande för arbetsro. Syftet är att ta reda på om dagens förutsättningar och förhållanden kring arbetsro stödjer den vision och det fokus som förvaltningen eftersträvar. Den metod som använts är fokusgruppsmetoden. Cirka 100 personer har intervjuats kring frågeställningen ”Vad är allra viktigast för barns och elevers arbetsro?”.

I rapporten framstår några särskilt viktiga områden som framförts och diskuteras i fokusgrupperna, av vilka pedagogik, pedagog och ledarskap ansågs allra viktigast för arbetsro. Pedagogik och pedagog gavs högst betydelse för arbetsro men fick otillfredsställande låga betyg i fokusgruppsintervjuerna i förhållande till dess höga betydelse. Därför ser vi att förbättring och utveckling kring pedagogik är önskvärd.

Det förhållningssätt som synvänder och strategi bygger på, tycks inte genomsyra organisationen fullt ut. Det finns fortfarande pedagoger som anser att det är elevernas, skollära eller vårdnadshavarnas ansvar om pedagogiken inte fungerar.

Elever i alla åldrar och pedagoger inom alla verksamheter värdesätter betydelsen av ledarskap i klassrummet högt men ger genomgående låga betyg. Det framstod tydligt i fokusgrupper med elever, pedagoger och skollära att det finns efterfrågan och behov av ett betydande utvecklingsarbete kring ledarskap.

Uppdrag

Nämnden har givit förvaltningen i uppdrag att ta fram en handlingsplan för trygghet, arbetsro och nolltolerans mot mobbning. Styrgruppen som tillsatts för att driva projektet har beslutat att särskilt fokus ska läggas på barns och elevers arbetsro eftersom arbetsro bedöms vara minst prioriterat och diskuterat. Därför har en fördjupad förstudie kring arbetsro genomförts.

Metoden som valts för denna förstudie är *fokusgruppsmetoden* som är en gruppintervjumetod. Metoden används för att undersöka kvalitetsfaktorer och upplevd kvalitet där ”fokus” har att göra med att man behandlar en särskild frågeställning eller problem. Vår avsikt är att ta reda på hur begrepp skapas och hur människor/grupper tänker kring begreppet arbetsro, för att sedan komma fram till utvecklings- och förbättringsområden för praktisk tillämpning. Kort går metoden ut på att:

1. Identifiera kännetecken för vad som är allra viktigast för barns och elevers arbetsro
2. Ge ett urval av kännetecken en rangordnad betydelse
3. Betygsätta de kännetecken som givits betydelse utifrån upplevt dagsläge
4. Identifiera utvecklingsområden kring resultatet

För att få en så heltäckande bild som möjligt av begreppet arbetsro i skolan har intervjuerna genomförts med ett relativt stort antal fokusgrupper. Sammanlagt har 11 fokusgrupper intervjuats vilka totalt omfattat ca 100 personer. Följande grupperingar har intervjuats:

- Elever (gymnasium, högre grundskola år 6-9 och lägre grundskola år 3-5).
- Pedagoger (gymnasium, högre grundskola år 6-9, lägre grundskola F-5 och fritidshem).
- Skolledare (förskola, grundskola, gymnasium).
- Föräldrar (förskola och grundskola).

Resultat och utvecklingsområden

Följande avsnitt bygger på de resultat och utvecklingsområden som framkom under fokusgruppsintervjuerna med elever, pedagoger, föräldrar och skolledare.

Pedagogik

Pedagogen och pedagogiken lyftes generellt fram som mest betydelsefullt för hur arbetsro uppnås, oavsett inom vilken kategori av fokusgrupp. I undantagsfall framhölls eleven själv, skolledningen och föräldrarna som mer betydelsefulla än pedagogen för arbetsron.

Pedagogen och pedagogiken fick genomgående ganska bra betyg jämfört med andra variabler som fått betydelse. Dessa variabelers betydelse var dock avsevärt mindre. Ser man till att pedagogen och pedagogiken ses som i särklass mest betydelsefulla och viktiga, är betygen i förhållande till betydelsen otillfredsställande. Fokusgruppernas förbättringsområden visar att pedagog och pedagogik ses som något som ständigt kan måste förbättras. Fokusgruppen gymnasieelever vill ge kurs- och lärarutvärdering efter varje avslutad kurs. Fokusgrupperna med pedagoger framhöll att pedagogens roll måste vara tydlig. Den samlade bilden i grupperna om vad som ansågs vara god pedagogik kan sorteras och sammanfattas enligt följande:

Pedagogiken ska vara:

- flexibel
- meningsfull
- intresseväckande
- strukturerad
- individanpassad
- glädjefull
- stimulerande

Pedagogen ska:

- lyssna på barn och elever
- komma när barn och elever behöver hjälp
- hjälpa till lagom länge så att alla som vill hinner få hjälp
- vara duktig
- kunna svenska
- hjälpa alla i rätt ordning
- se alla
- visa att han eller hon tycker om och bryr sig om barn och elever
- se sitt jobb och sin roll som rolig och betydelsefull
- våga vara öppen med både positiva och negativa saker
- ha tydliga mål, rutiner och struktur
- vara utbildad
- fortlöpande kompetensutveckla sig och undervisningen, ta del av forskning
- vara engagerad och närvarande
- se till att barn och elever vet vad/när/hur

Barn och elever ska:

- vara förberedda
- prata mer med pedagogen.
- vara lugna och tysta i även om pedagogen lämnar klassrummet

Övrigt:

- Bättre rekrytering av pedagoger som inte bara ser till akademisk utbildning utan även social kompetens
- Det ska vara bra vikarier (kontinuitet etc.)

Ledarskap

Begreppet ledarskap fick i fokusgrupperna stor betydelse i en eller annan mening och ställt i relation till detta otillfredsställande betyg. Det var i fokusgrupper med elever och skolledare som ledarskapet framhölls starkast. Det var skillnad mellan fokusgrupperna vilket betyg som gavs. Eleverna satte lägsta betyg, medan pedagogerna satte högsta betyg förutsatt att ledarskapet initialt givits betydelse. I de fall ledarskapet inte givits betydelse och blivit betygsatt framkom ändå ledarskap i form av förbättringsåtgärd för ökad arbetsro. Eleverna satte lägre betyg i takt med stigande ålder. Vikten av ledarskap för att uppnå arbetsro framträdde tydligt, dock på lite varierande sätt. Utan ett aktivt, konsekvent och kompetent ledarskap var fokusgrupperna överens om att det inte blir någon arbetsro. Elever inom grundskolan uttryckte ibland detta på ett mer indirekt sätt än gymnasieelever, pedagoger, skolledare och föräldrar. Det grundskoleeleverna sagt kan dock tolkas som brist på och/eller en önskan om tydligare ledarskap vilket framgår av deras förbättringsförslag för ökad arbetsro.

Elever lägre grundskola

Lärarens betydelse generellt, värderades allra högst av elever i lägre grundskola och får högt betyg. Nedan följer några exempel på punkter kring läraren som elever i lägre grundskola lyft som mycket viktiga (ej rangordnade), vilka kan illustrera varför de här tolkas in under begreppet ledarskap.

Läraren ska:

- vara konsekvent
- vara rättvis
- stå upp emot ”störiga” elever
- bekräfta eleverna
- föregå med gott exempel
- upprätthålla de regler som skolan/klassen har bestämt
- vara en auktoritet
- vara mindre ”arg” och mer entusiasmerande
- vara tydlig
- ge feedback
- ge individuella straff

Elever högre grundskola

I fokusgruppsintervjuer med elever i högre grundskola värderades variabler som ”det ska vara tyst i klassrummet”, ömsesidig respekt, trygghet och ansvar högre än lärarens roll

generellt. Samtliga dessa fick låga betyg. Vad som i nästa steg framkommer i form av elevernas förbättringsförslag, är att det - för att uppnå det man värderat högst - krävs tydligt ledarskap. Flera av elevernas förbättringsförslag visar detta, samt återigen vikten av lärarens roll:

Läraren ska:

- flytta på elever som stökar
- beslagta mobilen, om den stör
- ha samma regler (som andra lärare)
- vid upprepat regelbrott se till att det blir konsekvens
- vara en auktoritet/ledare
- lyssna på eleverna
- inte skrika
- vara lite sträng

Elever gymnasieskola

Gymnasieeleverna värderade lärarens pedagogik högst för att skapa arbetsro. Men tre av de fem viktigaste variablerna därefter berör lärarens ledarskap i klassrummet. Lärarens betydelse generellt värderades allra högst. De punkter som visas nedan fick genomgående dåligt betyg av eleverna:

- Läraren hanterar/står upp mot eleverna
- Läraren är tydlig och konsekvent
- Läraren ser till att de är nolltolerans mot störningar
- Läraren visar ett tydligt agerande mot mobbning

”Läraren hanterar/står upp mot eleverna” samt ”läraren är tydlig och konsekvent” fick av de flesta elever det lägsta betyget. Eleverna efterfrågade en bättre rekrytering av lärare där man inte bara ser till akademisk utan även till social förmåga. Eleverna ansåg också att (citater) ”lärarna bör få utbildning i ledarskap för att kunna hantera störningar”.

Pedagoger

Pedagoger i fokusgruppen lägre grundskola värderade generellt lärarens roll som viktigast för att skapa arbetsro. ”Läraren ska ha ett tydligt ledarskap” har fått högst betydelse och även maximalt betyg. Ingen av de övriga grupperna pedagoger gav ledarskap någon betydelse överhuvudtaget, grupperna värdesatte dock ledarskap som en förbättringsåtgärd för ökad arbetsro. Fokusgruppen pedagoger på gymnasiet ansåg att den psykosociala miljön, relationen lärare/elev var viktigast för arbetsro men uppgav ledarskap som ett förbättringsområde för att uppnå arbetsro. Som förbättringsförslag ville man bland annat ha ledarskap i klassrummet och kunskap om gruppdynamik. Fokusgruppen pedagoger i högre grundskola ville sätta eleven själv som viktigast för att skapa arbetsro, med undantag för enstaka lärare som såg sin egen roll som viktigast. Skolledningen ansågs bära ett stort ansvar, bland annat i och med skolans ”dåliga resurser” samt att hemmet har ett stort ansvar. Hemmet ansågs ha ansvar både för elevens uppträdande på lektionen men också för att barnet kommer utsövt och mätt till skolan. Gruppen ansåg dock att det är viktigt att det är ”läraren som bestämmer” i klassrummet.

Skolledare

Lärarens roll sågs i fokusgruppen som mest betydelsefull för att skapa arbetsro. I lärarens roll omnämndes egenskapen som ledare bland de variabler som gavs närmast högst betydelse. Detta kopplades till pedagogik och arbetssätt, förtroendefulla relationer lärare-elev, respekt och liknande. Variabeln ”läraren ska ha ett tydligt, konsekvent och strukturerat arbetssätt” gavs högst betydelse men fick relativt lågt betyg. Ledarskap - stöd utöver den pedagogiska ledaren - efterfrågades samt askultering.

Övrigt

Regler

Regler framstod i fokusgrupperna som genomgående indirekt viktiga för att skapa arbetsro. Då avsågs inte bara att regler ska finnas, de måste även fylla en funktion. I fokusgrupperna med elever (alla åldrar) nämndes att regler idag finns men att de inte är utformade på ett bra sätt och därför inte följs eller kontrolleras. Exempelvis menade en del elever att kollektiva straff ofta tillämpas alternativt det blir ingen konsekvens alls vid förseelser, lärare ofta har olika regler, det är olika syn på om och när en mobiltelefon ska beslagtas, etc. Lärare upplevs ofta ha olika värdering och toleransnivå för vad som är störande. Regler anses inte ha något egenvärde utan vara ett viktigt verktyg för att uppnå arbetsro. Detta under förutsättning att de uppfyller följande:

- Regler ska följas av alla
- Regler ska vara betydelsefulla och relevanta
- Regler ska vara få till antalet
- Klassens regler ska finnas
- Regler ska vara främjande
- Det ska finnas sanktionssystem kopplade till reglerna på varje skola
- Det är onödigt att ha regler om man inte behöver följa dem
- Reglerna ska vara rättvisa och inte ”onödvändiga”
- Det ska bli konsekvens vid upprepad förseelse
- Inga kollektiva straff
- Regler ska kunna kontrolleras

Föräldrar

Det var stor spridning i fokusgrupperna om vad som ansågs vara viktigast för arbetsro i grundskolan. Vår tolkning är att föräldrarna i fokusgruppen upplever kvalitén på deras barns skolor väldigt olika. ”Personalen” ansågs dock vara viktigast och viktiga variabler var fler vuxna, kontinuitet, respekt, tillit och en levande/förankrad värdegrund. Fokusgruppen gav genomgående lågt betyg till samtliga dessa variabler, lägst till ”fler vuxna” där samtliga i gruppen utom en gav lägsta betyg. Gruppen gav ovanligt enig betydelse åt lokaler och arbetsmiljö. Lokaler och arbetsmiljö värderades högt men fick lågt betyg. I fokusgruppen föräldrar i förskolan ansågs personaltätheten vara väldigt låg vilket påverkade arbetsron negativt. Föräldrarna hade stor tilltro till personalens kompetens och engagemang men ansåg att resurserna inte är tillräckliga. Den låga personaltätheten ansågs vara ”en tickande bomb” – den duktiga personalen kommer inte att orka arbeta kvar. Variabler som inte berörde personaltäthet eller gruppstorlekar fick genomgående mycket högt betyg. Variabeln ”fysisk aktivitet” fick låg betydelse men högst betyg. Fokusgruppen ansåg att barnen tillåts fysisk aktivitet men att denna är oplanerad och barnen själva får i uppdrag att aktivera sig.

Förskola (skolledare och pedagoger)

Fokusgruppen var splittrad i vad som ansågs vara viktigast för barnens arbetsro. Högst betydelse fick ”tydligt ledarskap” (kommun, skolledning), tätt följt av ”gemensamt förhållningssätt” och ”utbildade pedagoger”. Betygen för de variabler som ansågs viktiga var alljämnt höga. Liksom föräldrarna i förskolan var fokusgruppen oroad över att personalen i förskolan inte kommer orka upprätthålla den trots allt höga upplevda nivån. Det framkom i fokusgrupperna att förskolorna idag i första hand väljer att arbeta med det sociala före det pedagogiska uppdraget. För att kunna uppnå god pedagogik ansåg fokusgruppen att högre personaltäthet krävs. Trygghet sågs som ett första grundläggande behov för arbetsro. Fokusgruppen menade att skolledare och personal i förskolorna besitter en pedagogisk kompetens som dock inte utnyttjas maximalt eftersom verksamheten idag framförallt anses tillåta att grundläggande behov uppfylls.

Fokusgruppens förbättringsförslag kan sammanfattas enligt följande:

- Möjlighet att styra över vilka barn de får dvs. ålder, kön och när i tiden man får barn placerade. Detta eftersom ständiga inskolningar får konsekvenser för gruppdynamiken.
- Planeringstiden ansågs viktig och efterfrågades i högre utsträckning av fokusgruppen.
- Ledarskapet (kommun, skolledning) ska vara tydligt och strukturerat.
- Det är viktigt att det finns ett etablerat samarbete mellan förskolan och den f-5 skola som barnen ska byta till, vilket ansågs eftersatt idag. Fokusgruppen framhöll Pysslingsskolorna som har ett väl utvecklat arbetssätt ur samarbetsynpunkt mellan verksamheterna.
- Kommunen bör generellt lyfta fram goda exempel, uppmuntra till nätverk och studiebesök. Detta ömsesidiga utbyte ska präglas av en atmosfär som är konstruktiv och främjande.
- Det ansågs viktigt att lyfta arbetsro med föräldrar.

Fritidshem

Fokusgruppen ansåg att verksamheten på fritidshemmen behöver utvecklas och prioriteras för att kunna ge barnen en högre arbetsro. Generellt ansågs ”pedagogen” vara viktigast för barnens arbetsro, tätt följt ”skolledningen”. Skolledningen ansågs vara viktig i den meningen att de ska ansvara för att pedagogerna är tillräckligt många och tillräckligt kompetenta för att skapa arbetsro. Pedagogerna på fritidshemmen påpekar samma utvecklingsområden som den fritidshemsrapport som skrevs våren -07, dvs. låg syn på fritidshemmen på riks-, kommun- och skolnivå präglar kvalitén på verksamheten idag. Förväntningarna och kraven från dessa tre nivåer upplevs av fokusgruppen vara otydliga och låga. De eftersträvar att kraven blir tydligare och att verksamheten också utvärderas kontinuerligt. Det är tydligt enligt fokusgruppen att fritidshemmets verksamhet ofta ”glöms bort” på dessa tre nivåer. Konsekvensen anses bli att personalen inte upplever sig vara viktig eller ihågkommen. Arbetsmoralen och motivationen drabbas då enligt fokusgruppen negativt.

I fokusgruppen kom man med följande konkreta förbättringsförslag som man anser kan bidra till ökad tydlighet, synlighet och status för fritidshemmen, bättre pedagoger och ökad arbetsro för barnen:

- Ta emot studenter, med målsättning att behålla de som är bra

- Skolledningen ska:
 - Stå upp för fritidshemmen
 - Vara synlig
 - Diskutera dokument och implementera
 - Tydliggöra pedagogens/fritidshem roll
 - Avtala planeringstid
 - Ha utbyte med andra pedagoger

Arbetsmiljö

När det gäller den fysiska arbetsmiljön ansåg fokusgrupper med elever och pedagoger i gymnasieskolan att inte ens de mest grundläggande behoven var uppfyllda i vissa fall. I fokusgrupperna för gymnasiet var samtliga gymnasieskolor representerade och upplevelsen av den fysiska arbetsmiljön väldigt skiftande. Där arbetsmiljön upplevdes som väldigt dålig gavs den stor vikt och mycket lågt betyg. Fokusgruppen beskrev problem som dålig ventilation, ingen möjlighet till insläpp av frisk luft och problem med mögel.

Fokusgrupperna ansåg att dessa problem är direkt oförenliga med god arbetsro.

Fokusgrupperna i förskolan ansåg att den fysiska arbetsmiljön inte alltid var verksamhetsanpassad vilket går ut över barnens arbetsro. Några exempel som nämndes var brist på pedagogiskt utformade lokaler, brist på toaletter på varje avdelning, brist på viloplats samt att barnens matsituation ibland är otillfredsställande.

Förskoleverksamheten har pga. lokalbrist i vissa fall integrerats i grundskolans lokaler. Den psykosociala miljön ansågs av flera grupper vara viktig och fick genomgående också bra betyg. Det bör noteras att arbetsmiljölagen inte omfattar förskola och fritidshem, det finns dock kommuner som låter sitt arbetsmiljöarbete omfatta även dessa verksamheter – exempelvis Botkyrka och Stockholm. Fritidshemmen och förskolorna såg det som en självklarhet att arbetsmiljöfrågor borde gälla barn i alla verksamheter.

Bra överlappningar

I flera olika fokusgrupper framkom behovet av att det finns ett väl fungerande och etablerat samarbete mellan alla de olika överlappningar som finns i skolan t.ex. förskola/F-5, F-5/fritids, F-5/ 6- 9, 6- 9/gymn. Överlappningar fick idag lågt betyg av fokusgrupperna. Samarbetet bör bygga på ett pedagogiskt och socialt utbyte vilket ska dokumenteras.

Samverkan hem – skola

Det ansågs i fokusgrupperna vara viktigt, framförallt i de lägre åldrarna, att det finns bra samverkansformer mellan förskola/skola och hemmet. Fokusgruppen vårdnadshavare efterfrågade ett tydligare budskap från skolan om vilka förväntningar vårdnadshavarna kan ha på skolan och vice versa. Gruppen vill att skolan tydligare ska visa vilka frågor som föräldrarna kan utöva sitt inflytande över och på vilket sätt. Vidare efterfrågades att skolans värdegrund och regler ska förankras i hemmet. Exempel på detta är att diskutera ansvar som förälder, öka delaktigheten genom information (gärna elektroniskt) samt att öka kunskap om likabehandlingsplanen.